

e-TEMA

Anketa: Politická odpovědnost

Lze sankcionovat politickou odpovědnost?

Budeme-li se pohybovat v běžných myšlenkových, verbálních, a ve své podstatě i výkonných, konotacích o vymezení pojmu „politická odpovědnost“ lze se dobrat k úvaze o odpovědnosti „jako záruce za věci, konání, skutečnosti nějaké autority“. Podotýkám, že nyní nemám na mysli pouze politickou autoritu, ale obecně personální aktivní vymezení. Tzn. člověk myslí, hovoří, jedná ve vztahu ke skutečnosti, která jej obklopuje, již je součástí, modeluje ji a je ovlivňován. Jde tedy o relaci jednoho nebo více významů v daném prostoru a čase, který je modifikován jednak tzv. přirozeným výběrem a dále sociálními podmínkami. Právě ty jsou významné pro zkoumání uvedeného pojmu.

Pan Ing. Jung ve svém e-mailu zauvažoval, zda je „politická odpovědnost“ ve srovnání např. s odpovědností podnikatelskou nebo občanskou dostatečně definována a sankcionována. Tady bychom chtěli upozornit, že než se sáhne k sankcím, je třeba popřemýšlet o tom, co jim předchází, zda jsou vůbec v daném kontextu nutné a jestli poněkud nepředbíháme do říše, která je v právním řádu definována jako jakákoli činnost, která se dostane do rozporu se zákonem a měla by být takto posuzována. Chceme tím říci, že uvažujeme o „politické odpovědnosti“ jako o něčem, co plyne z pravomocí autority dané jejím statutem a související především s vývojem občanské společnosti. Oblast sankcí by měla nastoupit tehdy, poruší-li autorita v individuálním nebo i kolektivním slova smyslu své pravomoci a lze je z hlediska zákona zkoumat jako s ní rozporné. Tak by ale měla být hodnocena chování a činnost každého občana, který není nijak zbaven povinnosti za své skutky nést odpovědnost. Pokud bychom zde měli určitou část své úvahy uzavřít, pak tím, že v občanské společnosti by měl být režim sankcí uplatňován dle zákonů vycházejících z dosaženého stupně demokratičnosti a celkové kulturní vyspělosti bez ohledu na společenské postavení, rasový původ nebo ideovou orientaci. Tedy je-li reálné odůvodnění, dle zákona a v souladu s ním, že občan konal v rozporu s platnými zákony. Odlišujeme proto odpovědnost, „politickou odpovědnost“ v právním slova smyslu a úvahy na toto téma v kontextu spíše politologické až politickém.

„Politická odpovědnost“ zkoumaná prizmatem vývoje dnešní společnosti přesahuje rámec významu běžné odpovědnosti všedního dne. Úvahy na toto téma výrazně posunuly sociologické a politické práce německého politického a sociálního myslitele M. Webera. Z vlastní zkušenosti politika působícího na různých úrovních veřejné politiky bychom připomenuli Weberovo vymezení třech vlastností politika:

- vášnivost
- pocit odpovědnosti
- odhad

V nich vidíme jistou praxí ověřenou hierarchii, která se v osobě politika snoubí, sváří a je vyjádřena jako soubor jeho myšlenek, vyjadřování a konání. A tady bychom si dovolili malé odlehčení – a nikdo není dokonalý. Tedy ani politici. To není omluva ani snaha vymanit se i z vlastní politické odpovědnosti. Je to o potřebě dostatečné reflexe a sebereflexe, která má své konotace, kterými jsou tyto charakteristiky výsledkem a odráží společenský vývoj, ale i personální schopnosti politika, politické atmosféry i každodenní nazírání občanů na dění kolem sebe. A ani toto občanské povědomí o odpovědnosti není zbaveno objektivních vlivů a subjektivních postojů. Uvádíme tyto souvislosti proto, že jde o složitou mozaiku příčin a následků, které vyjmuty z dané reality jsou zase jen dalším „zkreslením“ a sklouznutím k jakémusi „izolovanému“ nebo zúženému úsudku, který se v horším případě stane zkratkou, kterou je možné na jedné straně dosáhnout „dobrého zapamatování“, na druhé straně zjednodušit a ve své podstatě zkoumaný problém až znehodnotit.

Protože si ale neklademe za cíl jen teoretizovat, myslíme, že „politická odpovědnost“ má svůj postžitelný obsah a v podmínkách současného dění v ČR i více méně adekvátní vyjádření.

Z e-mailu pana ing. Junga jsme tak trochu zachytili jisté rozčarování, a zřejmě nejen jeho, nad tím, že zatímco podnikatelé a občané jsou sankcionováni z důvodů své neodpovědnosti, politikům projde vše, tedy skoro vše. Ač si nemyslíme, že je možné skutečně odpovědně dospět k podobně jasnému dělení a chápání, vnímáme osobně, proč to takto mohou chápat občané. A k tomu bychom se také chtěli vyjádřit.

Politika má své teoretické, historické a tím praktické vymezení. Její obsah i forma vypovídají nejen o stupni vývoje, jaký v daný historický čas zaujímá společnost coby sociálněpolitický organismus se svými myšlenkami, ale i s konkrétními pohnutkami, zájmy a záměry tyto myšlenky realizovat. Takže se dostáváme k zásadní otázce politiky, a tou je v kontextu zmíněného pojmu „politické odpovědnosti“ otázka moci, a jak píše Weber - „mezi státy, nebo mezi skupinami lidí uvnitř státu...“. Otázce moci je podřízeno nejen myšlení, jednání a konání politiků, ale i občanů v přímém nebo zprostředkovaném slova smyslu, a to na různých úrovních sociálního i profesního života. V tomto kontextu se odvíjí i hierarchie odpovědnosti, která se u každého z nás nachází na běžné úrovni sociokulturní orientace (dané historickým a logickým vývojem společnosti a člověka v ní) a kolísá s ohledem na stupeň socioprofesionální, kulturní, ideové i technologické vyspělosti v celkové společensko-politické hierarchii. I politik z pohledu profesionálního výkonu své funkce a sociální role si přináší do „začátku“ takovou míru odpovědnosti, která plyne z pozice společnosti jako celku i toho, co bychom nazvali výchovně vzdělávací efektem, kterého dosáhl v průběhu, kdy vyrůstal z dítěte v dospělého člověka. To, že se některý z nás stal nebo se stane politik, tuto odpovědnost dále posouvá, specializuje a rozvíjí. Politikova odpovědnost pak má kromě těchto subjektivně objektivních atributů ještě speciální zaměření – a tím je oblast politiky, kde se osobnost politika stává aktivním spoluvůrcem obsahu politiky i jejího realizátora, což je už zmíněná mocenská škála, již se účastní. Odpovědnost tedy plyne z úřadu (politická instituce), který v daný čas zastává. Tato odpovědnost plyne jednak z charakteru úřadu a funkce, kterou v něm politik zastává, ať už jmenováním nebo volbou, a jednak ze závazků, které na sebe

bere, aby realizoval ty zájmy, záměry, tedy politický obsah (politický nebo volební program), jež v nich reprezentuje. V hodnocení míry musíme vyjít z predikce, že velmi pravděpodobně žádný politik do své funkce nebo úřadu nenastupuje z negativního vnímání pojmu „politická odpovědnost“, tedy že by vůbec nereflektoval nebo odmítal reflektovat na vztah k věci, již má v úřadu zastávat a naplňovat.

Je proto logické se ptát, co v případě, nastane-li situace, kdy se „politická odpovědnost“ odchýlí nebo zcela přestane v osobě politika naplňovat svůj smysl, tedy je-li v kolizi s úřadem, který tento zastává. V případě úředníka-politika (např. člena vlády, ministra), odpovídajícího za určitý politický, ministerský resort, který přestane naplňovat s ní související politickou odpovědnost za daný resort je ve smyslu sankce např. odstoupení nebo odvolání z úřadu, což učiní jeho nadřízený, příp. on sám. Posledně jmenovaný příklad může být právě politikovou sebereflexí míry odpovědnosti. V případě politika, jehož mandát vznikne na základě volby (senátora, poslance, zastupitele) tedy, který zastupuje v dané funkci určité politické uskupení, na základě politického a volebního programu je situace poněkud složitější. Přestane-li takový politik plnit program subjektu, za nějž platí do daného úřadu vzniklého volbou, zvolen, sankcí může být, že mu v dalším volebním období nebude dána důvěra se o daný úřad znovu ucházet. V tomto případě bychom však byli velmi opatrní dát této proceduře punc objektivitu a svrchovanost s ohledem na poměrně složitou hierarchii zájmů a impulsů, které ve stranách napříč spektrem fungují a jsou často výsledkem předem připravené manipulace a zkreslení. Sankcí v objektivním slova smyslu, anebo, chcete-li daní, kterou platí celá společnost, je nenaplnění očekávání, cílů a tím i zájmů a potřeb většiny společnosti, což se odrazí na kvalitě jejího vývoje. V tom je možná spatřovat efekt sankce směrem k nenaplnění „politické odpovědnosti“ mnohem výraznější a citelnější. Hovoříme o mechanismech, které platí v kontextu demokratických a politických podmínek v ČR. Stručně řečeno, tomuto politikovi, jehož politická odpovědnost nebude v souladu s obecným, veřejným zájmem (sic!), jež má jako politik skrze určitý program naplňovat a k čemuž se dobrovolně zavázal, je jedinou sankcí nedůvěra a tím ztížení možnosti se opětovně o funkci ucházet. V kontextu politického subjektu pak hledat takovou autoritu, která by splňovala požadované nároky plynoucího veřejného zájmu. Znovu je třeba zdůraznit, že hovoříme v politickém slova smyslu o tzv. sankcích, které plynou z volby, nikoliv o sankcích v trestně právním smyslu. Tam je podle nás věc jasná a daná zákonem. I v případě, že se volený politik dopustí trestného činu nebo je z něj podezřelý, existuje procedura, která jej zbaví imunity a je vydán příslušnému orgánu činnému v trestním řízení. Chceme proto apelovat, že my hledáme politický smysl a účel sankce pro politika, jehož „politická odpovědnost“ není nebo přestane být naplňována v souladu s veřejným zájmem. Tedy co plyne z potřeb a zájmů co nejširších vrstev společnosti. Sankcionovat, zbavit voleného politika úřadu je možné dle nás uvažovat v případě, že je mu prokázán úmysl činit v rozporu s tím, co se zavázal ve svém úřadu naplňovat. A opět se blížíme spíše k rovině trestněprávního postihu, sankce.

Většina politiků dnes kandiduje do svého úřadu za politická uskupení. Tzv. stranický zájem nebo stranický program nelze z logiky věci nadřadit zájmu veřejnému nebo programu ve veřejném zájmu. Proto i tzv. zavázat striktně politika po stranické linii znamená omezit v přímém nebo nepřímém slova smyslu konat ve vyšším obecném, veřejném zájmu. Správnost nebo dokonce protiprávnost takového kroku by byla k posouzení spíše těch, co dbají o dodržování ústavního pořádku. Tedy určitě nikoliv stranických sekretariátů.

Náš politický systém je založen na formě zastupitelské demokracie. Volený politik a jeho odpovědnost tedy vzniká a fakticky zaniká volbou. Je to věc, která odráží výsledek jeho snažení v daném úřadu, to, jak je reflektován subjektem, za nějž úřad zastával a v jaké míře naplňoval veřejný zájem, který zastupoval. Náš systém je založen na volné soutěži politických stran a to je poměrně složitá hierarchie mocenských zájmů a vlivů, v níž se s ohledem na stav společnosti odrážejí pozitivní, negativní i zcela indiferentní nálady, pohnutky (racionální i iracionální). Jsou zde vlivy přímé, zprostředkované, nebo úplně nepřímé, zdánlivě nesouvisející, s účinkem s mnohem vzdálenějším časoprostorovým efektem. Přesto jsou vazby v dnešním politickém systému natolik interaktivní a diferencované, že „politická odpovědnost“ je jen jednou ze součástí celé této hierarchie. Veřejné mínění, média, která mohou působit jako určující nebo regulátor zpětných vazeb, který může spustit jakýsi „očistný proces“, kdy se na příslušné negativní jevy nebo vady systému obecně upozorní, je také jen určitou složkou celého složitějšího systému, v němž přání a zájmy jedněch mohou být v souladu anebo v rozporu s těmi druhými. Charakter jejich střetu je dán mírou ostrosti a vyhrčenosti dostupných demokratických, politických, ideologických a sociálních mechanismů, které je třeba uplatnit, aby došlo nebo nedošlo k systémové změně nebo její části.

Jedním z výrazů „politické odpovědnosti“ je to, aby systémová krajnost nepřevážila a nedošlo k nežádoucímu zhroucení systému a k jeho posunu působícímu proti zásadám platným v podmínkách kulturní, politicky, demokraticky a sociálněekonomicky definované společnosti.

„Politická odpovědnost“ je pojem, který není nikdy jen odrazem individuálních kvalit dané osoby. Je odrazem celkového stavu a atmosféry ve společnosti. Vyjadřuje mnohovýrovné vazby na různých úrovních společenského života a politik sám v ní je jen částí, která v celém procesu sehrává určitou roli, stejně jako na něj působí řada vnějších i vnitřních vlivů společnosti jako systému. Odpovědnost politika nebo politiků by měla být měřena všeobecnou mírou spokojenosti lidí s celkovou situací a s možností zachytit co nejširší škálu individuálních zájmů a potřeb. Opakem by měla být rostoucí aktivita lidí a jejich snaha příčiny své nespokojenosti hledat, pojmenovat a měnit. Tím, co dosud v systému působilo a působí jako uvědomovací činitelé, jsou politici a jejich politické strany. Dnes ale už i různá občanská hnutí, nezávislá uskupení kulturního, sociálního, náboženského i genderového charakteru, která zdaleka nesdílejí obecně platnou konformitu se systémem a svou povahou jej modifikují, působí proti obecně přijatým pravidlům a vytvářejí různé akceschopné alternativy pro příští léta vývoje společnosti. I ony jsou výsledkem procesu spojeného s „politickou odpovědností“, které v té či oné době začala kolísat nebo selhávat a přestala naplňovat představy občanů.

Shrnutí může být následující: „politická odpovědnost“ je termín, který odráží nejen angažovanost toho kterého politika, je výrazem uvědomělosti společnosti, jejích občanů ve vnímání a odrazu politiky na daném stupni vývoje. Ptáte-li se nás dnes na sankce za její nenaplnění, pak si myslíme, že některé mohou překvapit, jiné rozladit, protože se domníváme, že míra sankcí „politické odpovědnosti“ více nebo méně odpovídá danému stavu společnosti, tedy toho, jak společnost, její občané dokážou a jsou schopni a odhodláni vytvářet tlaky na kvalitu naplnění výsledků realizace „politické odpovědnosti. Jinými slovy, jako jeden z faktorů působících ve vztahu demokracie „zdola“ a „shora“ a jejich vzájemné ovlivňování.

Odpověď proto, jak sankcionovat „politickou odpovědnost“, resp. neodpovědnost, je tedy podle nás otázkou spíše procesní. Odpověď leží v míře vývoje každodenní reality a v hledání alternativ, kdy konkrétní odpovědnost toho kterého politika bude nahrazena jinou ve více směrech působícími vlivy ve smyslu zákonitostí platných pro společnost vyvíjející se na občanskoprávních základech. Apropós, nezahrnuje u odpovědného politika již politická odpovědnost v sobě samé určitou míru sankce?

RSDr. Vlastimil Balín, senátor